

Михайло РОМАНЮК

ЗОЛОЧІВСЬКА ОКРУГА ОУН У 1952 РОЦІ: ХРОНІКА СПРОТИВУ

У статті відтворено суспільно-політичну ситуацію в регіоні в 1952 році, розкрито напрямки діяльності збройного підпілля ОУН та способи його поборювання репресивною системою радянської влади, проаналізовано чисельність втрат підпілля в окрузі та обставини загибелі учасників українського визвольного руху.

Ключові слова: український визвольний рух, збройне підпілля ОУН, військово-чекістські групи, МГБ.

Попри значний період дослідження функціонування на західноукраїнських землях збройного підпілля ОУН та постійне введення в науковий обіг нових документів, історія національно-визвольного спротиву 40-50-х рр. рясніє від «білих плям». Це стосується передусім форм та методів діяльності підпілля на Золочівщині в 1950-х роках та способів його поборювання репресивною системою радянської влади, долі кожного повстанця.

З'ясувати згадані прогалини в історії національно-визвольної боротьби середини ХХ століття може так звана хроніка спротиву у досліджуваному регіоні, яка укладена за матеріалами всіх доступних на сьогодні джерел: насамперед повстанських документів (їх дотепер виявлено небагато) та щоденних оперативних зведень обласного управління МГБ, які зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України в Києві (далі – ГДА СБУ)¹.

На кінець 1950 р. органам радянської влади в основному вдалося завершити масову колективізацію у Львівській області, а у 1951 р. остаточно її закріпити. Власне колективізація у поєднанні з депортацією у віддалені регіони СРСР сімей повстанців, «посібників», заможного селянства («куркулів») та насадження чисельної агентурної сітки дали можливість каральним органам встановити тотальний контроль над населенням краю, що своєю чергою ставало великою перешкодою у діяльності збройного підпілля ОУН. Пограбоване, залякане та загнане у колгоспи місцеве населення втратило можливість сприяти та матеріально допомагати учасникам збройного підпілля ОУН так, як це було у попередні роки. У повстанців на цьому етапі боротьби виникли додаткові труднощі – проблеми із забезпеченням продуктами харчування та пошуком надійних місць укриття.

До боротьби з підпіллям окупаційна влада залучала оперативний склад райвідділів МВД-МГБ, війська охорони та прикордонні війська МГБ, війська МГБ СРСР по

¹ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29-30.

охороні залізниць, військові частини Червоної армії, підрозділи місцевих авіаційних баз, групи охорони громадського порядку («стрибки»), радянсько-партійний актив тощо. Керівництво операціями, як правило, здійснювали оперативні співробітники структур МВД-МГБ.

Основною формою антиповстанських дій у 1952 р. надалі залишалися чекістсько-військові операції, що були комбінованими діями оперативного складу органів МГБ, внутрішніх військ МГБ, доданих їм груп охорони громадського порядку, агентурно-бойових груп та озброєного партійно-радянського активу, які проводилися здебільшого на основі агентурних даних або матеріалів слідства.

Поборюванням оунівського підпілля займалися такі бойові утворення, як «чекістсько-військові групи» (оперативно-військові групи), які закріплювалися за конкретними провадами, осередками чи функціонерами підпілля для проведення оперативно-військових заходів. До кожного такого утворення входили один, або декілька оперативних співробітників територіальних органів МГБ, підрозділ військ охорони МГБ на чолі з офіцером (чисельність залежала від важливості того чи іншого підпільного осередку, на який була націлена група)². Керівником групи вважали оперативного співробітника органів МГБ, а його заступником – старшого офіцера від військ охорони МГБ.

Окрім місцевих, на території Золочівщини регулярно проводили розшукові заходи три оперативно-чекістські групи Управління МГБ у Львівській області які займалися пошуком членів Проводу ОУН (під командуванням полковника Фокіна, підполковника Алексеева та підполковника Черняка)³. Тільки оперативно-військова група УМГБ під керівництвом заступника начальника обласного управління полковника Фокіна, яка полювала за В. Куком, станом на серпень 1951 р. мала у своєму складі 27 оперативних співробітників, 17 офіцерів та 270 солдат⁴.

Оперативний склад райвідділів та управлінь МГБ разом із доданими їм підрозділами військ охорони МГБ та інших збройних формувань у своїй діяльності використовували такі методи: організація засідок, розставлення секретів, розміщення сталих гарнізонів військ МГБ та патрулювання нарядів у населених пунктах тощо. Проте основними методами під час проведення чекістсько-військових операцій були блокування задалегідь визначеного об'єкту та пошук із подальшою ліквідацією або захопленням підпільників. При цьому, як відзначають дослідники історії спецслужб Д. Веденєєв та Г. Биструхін, основним видом організації антипідпільних дій під час пошуку, ліквідації, захоплення чи переслідування повстанців була розвідувально-пошукова група чисельністю не менше відділення⁵.

До боротьби з українським визвольним рухом на теренах Золочівської округи ОУН було залучено підрозділи 11-го та 12-го загонів (полків) внутрішньої охорони МГБ, які поділялися на дивізіони (батальйони), команди (роты) та взводи⁶.

² ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 90. – Арк. 251.

³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 64. – Арк. 105-107.

⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 64. – Арк. 113.

⁵ Веденєєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-та роки: Монографія / Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін. – К.І.С., 2007. – С. 317-318.

⁶ Веденєєв Д. Двобій без компромісів... – К.І.С., 2007. – С. 312.

Характерною ознакою протиповстанської боротьби досліджуваного періоду стало активне використання оперативної техніки та спеціальних засобів, до яких відносимо радіосигналізаційні апарати «Тривога», спецпрепарат снодійно-паралітичної дії «Нептун-47», міні-сюрпризи тощо.

Для своєчасного повідомлення про появу повстанців у будинках надійної агентури таємно встановлювали радіосигналізаційний апарат «Тривога». З приходом підпільників агент на прихованому в житловому або господарському приміщенні апараті натискав кнопку певну кількість разів та з відповідним інтервалом – і сигнал надходив на пульт чергового райвідділу органів МГБ, за яким на місце виїздила оперативно-військова група. Часто практикували перебування оперативно-військової групи з переносним радіоприймачем у безпосередній близькості від населеного пункту (а то й у ньому), де був встановлений радіосигналізаційний апарат, що давало можливість швидко реагувати на отриманий сигнал⁷.

Найбільш ефективним засобом, що використовувався для захоплення підпільників, найперше керівного складу, був хімічний спецпрепарат «Нептун-47» або його різновиди, який починав діяти за 5-6 хвилин після потрапляння в організм: мліли кінцівки, людина втрачала контроль над собою й впадала у приблизно двогодинний важкий сон з галюцинаціями. Після пробудження її свідомість певний час (близько години) залишалася затьмареною, що вважалося зручним моментом для «активного допиту», жертва відчувала страшну спрагу й головний біль⁸. Як правило, цю речовину в ампулах видавали агентурі (здебільшого тій, у якої були встановлені апарати «Тривога») із завданням підмішати її в їжу чи напої. Захоплення повстанців живими дозволяло органам МГБ ефективніше інфільтрувати агентуру в підпілля, перехоплювати канали та пункти зв'язку, виявляти організаційну структуру ОУН та її керівні ланки. У 1952 р. у руки органів МГБ на теренах Золочівської округи потрапило шестеро підпільників, із них п'ятеро захоплено за допомогою спецпрепарату «Нептун-47». Таким способом 14 травня 1952 р. у с. Конюшків Бродівського району було захоплено повстанців Павла Войтіва – «Андрія» та Олексія Киселика – «Віщуна»⁹, а 27 травня 1952 р. у м. Берестечко Волинської області – учасниць техзвена Бродівського надрайонного проводу ОУН Ганну Батійовську – «Галю» та Марію Андрушак – «Марійку»¹⁰. Зазначимо, що співробітники МГБ тримали у таємниці обставини використання спецпрепаратів. У архівно-слідчих справах підпільників немає жодної згадки про їх використання, а умови захоплення приховані спеціальними легендами, що були

⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 90. – Арк. 1-5.

⁸ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 64. – Арк. 130; Веденєєв Д. Двобій без компромісів... – С. 298.

⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 30980. – Арк. 10-10зв.; Спогади Фещук Михайла Петровича, 1926 р.н., жителя с. Язлівчик Бродівського р-ну Львівської обл. // Записав Василь Стрільчук 25.03.2003 р. у с. Язлівчик Бродівського р-ну Львівської обл. // Зберігається в приватному архіві Василя Стрільчука у м. Броди.

¹⁰ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 64. – Арк. 222-224; Спогади Батійовської-Бучми Ганни Василівни // Записав Михайло Романюк 7.10.2006 р. у м. Червонограді Львівської обл. // Зберігається в приватному архіві Михайла Романюка у м. Львові; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25894. – Арк. 9.

оформлені відповідними документами¹¹. Так, для прикладу, у справі вищезгаданих підпільниць зазначено, що вони були захоплені 27 травня 1952р. в лісовому масиві біля м. Берестечко Волинської області і це підтверджує відповідно оформлений акт співробітниками Берестецького РО МГБ¹². Насправді ж вони неприємними потрапили в руки ворога на конспіративній квартирі одного із жителів м. Берестечко про що, зокрема, свідчить Ганна Батійовська¹³.

Свідчення захопленого за допомогою спецпрепарату «Нептун» керівника Краснянського районного проводу ОУН Володимира Осики – «Чайки» завдали великої шкоди націоналістичному підпіллю на території тодішніх Краснянського, Золочівського та Поморянського районів. Операція з його затримання була проведена 19 червня 1952 р. у с. Мала Вільшанка Краснянського (тепер – Золочівського) району у будинку агента райвідділу МГБ «Герасимова»¹⁴. Скориставшись його даними, чекісти вилучили дев'ять архівів різних проводів ОУН та знищили цілий ряд підпільників, що простежено у поданій нижче хроніці спротиву¹⁵.

Широкого застосування, особливо на початку 1950-х рр., набули міни-сюрпризи, які встановлювалися у виявлених повстанських криївках, на «мертвих пунктах» підпільного зв'язку, місцях сховку оунівських архівів тощо. Зазначмо, що даний засіб був спрямований виключно на ліквідацію учасників підпілля, а не на їхнє захоплення. Так, реалізуючи свідчення захопленого керівника Краснянського районного проводу ОУН В. Осики – «Чайки», за його безпосередньою участю, у період з 5 по 8 липня 1952 р. в лісових масивах тодішніх Золочівського, Краснянського та Поморянського районів було таємно викрито дев'ять тайників, з яких вилучено документи Золочівського окружного, Золочівського надрайонного та Краснянського районного проводів ОУН, а самі сховки заміновані¹⁶. Один із них знаходився у лісі на захід від с. Залісся Золочівського району, де 22 серпня 1952 р. в результаті вибуху закладеної міни загинули керівник Поморянського районного проводу ОУН Павло Сеньків – «Михасько» та його бойовик Онуфрій Сукмановський – «Чумак»¹⁷.

У 1952 р. органи МГБ продовжували застосовувати такий репресивний захід, як виселення у віддалені регіони СРСР. Тільки 29 квітня 1952 р. Бродівським РО МГБ, у відповідь на поранення 16 березня 1952 р. у с. Бордуляки слідчого УМГБ лейтенанта Маляра, було депортовано із цього населеного пункту 24 сім'ї у складі 97 чол.¹⁸.

Під тиском каральних органів радянської влади підпілля ОУН у регіоні з кожним роком чисельно зменшувалося, проте продовжувало функціонувати. Так, лише у 1951

¹¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 30980. – Арк. 10-10зв.; Там само. – Спр. П-25894. – Арк. 9.

¹² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25894. – Арк. 9-11.

¹³ Спогади Батійовської-Бучми Ганни Василівни // Записав Михайло Романюк 7.10.2006 р. у м. Червонограді Львівської обл. // Зберігається в приватному архіві Михайла Романюка у м. Львові

¹⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 272.

¹⁵ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 75. – Арк. 301-303; Там само. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 54.

¹⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-19112. – Арк. 34.

¹⁷ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 85.

¹⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 192.

р. збройне підпілля ОУН Золочівщини втратило 28 чол.¹⁹. Станом на початок 1952 р. на теренах південно-східної Львівщини продовжувало діяти організоване збройне підпілля ОУН під керівництвом Золочівського окружного проводу ОУН (керівник Іван Червак – «Олесь»), до складу якого за тодішнім адміністративно-територіальним устроєм входила територія дев'яти районів Львівської області: Бродівського, Буського, Глинянського, Заболотцівського, Золочівського, Краснянського, Олеського, Підкамінського та Поморянського. Округа поділялася на два надрайонних проводу ОУН – Золочівський (керівник Володимир Качур – «Лиман») та Бродівський (керівник Василь Кіт – «Василько»), а ті відповідно – на райони. У кожному районі (окрім Глинянського, де визвольний рух був знищений органами МГБ у кінці 1949 р.) підпілля концентрувалося навколо районних проводів, а найнижчою бойово-пропагандивною одиницею українського визвольного руху й надалі залишалися кущові боївки ОУН. Загальна чисельність підпілля округи на початку 1952 р., за нашими підрахунками, становила 55 чол.²⁰.

Діяльність збройного підпілля ОУН Золочівщини у 1952 р. була скерована на проведення пропагандистських акцій, збереження та розбудову кадрів організації для подальшої боротьби з окупантом. З огляду на це, збройні акції проти співробітників МВД-МГБ, радянського активу та агентури каральних органів майже не проводилися, а якийсь час навіть були заборонені, на їх проведення були потрібні санкції вищого керівництва українського визвольного руху. Серед найпоширеніших збройних та пропагандистських операцій зазначеного періоду були: ліквідація дільничних уповноважених РО МГБ та МВД, поширення націоналістичної літератури та пропагандистських матеріалів (листівок, плакатів, прапорців тощо). Так, у 1952 р. чекісти зафіксували на теренах округи 12 акцій підпілля, серед яких: 2 атентати (знищено одного дільничного та поранено одного стрибка), 3 пропагандистські акції з поширення листівок та 7 випадків заготівлі повстанцями продуктів харчування та побутових речей.

Упродовж 1952 р. підпілля Золочівської округи ОУН втратило 33 чол. вбитими та шестеро полоненими. Основною причиною загибелі повстанців була діяльність агентурної сітки органів МГБ. Зокрема через роботу агентури МГБ загинуло 28 чол., через використання органами МГБ спецзасобів та спецтехніки – 2 чол., широко-масштабні облави в терені – 2 чол. та вихід підпільників на засідку військ МГБ – 1 чол.²¹ Від рук облавників також загинуло п'ятеро місцевих жителів, серед яких один співробітник МГБ.

У розрізі районів статистика втрат підпілля виглядає так:

Назва районів	Загинуло повстанців	Загинуло місцевих жителів	Захоплено повстанців зі зброєю
Бродівський	4	2	4
Буський	6		
Глинянський	0		
Заболотцівський	9		1

¹⁹ Підрахунки автора за: ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 26-28.

²⁰ Підрахунки автора за: ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29-31.

²¹ Підрахунки автора за: ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29-30.

Золочівський	8	2	
Краснянський	3		1
Олеський	2		
Підкамінський	1	1	
Поморянський	0		
Разом	33	5	6

Удар ворога по організаційних клітинах був настільки сильним, що в деяких районах округи збройне підпілля перестало існувати. Зокрема, це стосується Бродівського, Буського, Заболотцівського та Поморянського районів.

Однак остаточно придушити оунівське підпілля на теренах Золочівської округи ОУН їм так і не вдалося. Упродовж наступних трьох років тут продовжували діяти окремі проводи та групи підпільників. Зокрема, окружний провід перестав існувати у березні 1953 р., Золочівський надрайонний – у листопаді 1955 р., Підкамінський районний – влітку 1953 р. Окремі підпільники та невеликі повстанські групи продовжували діяти до пізньої осені 1955 р. На цьому етапі дослідження встановлено, що останній підпільник загинув на теренах Золочівської округи ОУН 20 жовтня 1954 р. (Василь Дубина – «Вогник» зі с. Нем'яч Бродівського району), а останнім зголосився з повинною в органи МГБ у листопаді 1955 р. Володимир Качур – «Лиман».

Нижче подаємо в хронологічному порядку опис збройних сутичок учасників українського визвольного руху та репресивно-каральних органів радянської влади в регіоні у 1952 р.

2 січня 1952 р. о 11 год. 30 хв. у с. Соколе Буського району військово-чекістська група під керівництвом начальника Буського РО МГБ лейтенанта Суденкова і командира резервної групи 12-го загону військ охорони МГБ лейтенанта Кузнецова виявила двох підпільників у stodолі Василя Поцілуйка. Однак ті, зауваживши облавників, вискочили з будівлі та встигли відступити у прилеглий ліс²².

3 січня 1952 р. о 4-й год. ранку двоє повстанців підійшли до будинку жительки с. Боложинів Буського району Анни Завалій, де облавники ще від 27 грудня 1951 р. тримали засідку під керівництвом старшого оперуповноваженого Буського РО МГБ молодшого лейтенанта Печеника. Внаслідок короткої збройної сутички один із підпільників був поранений, проте їм вдалося щасливо відступити до лісу неподалік. Оперативна група МГБ переслідувала їх, але безрезультатно²³.

В лютому 1952 р. чекістам через агентуру вдалося встановити ймовірне місце укриття групи повстанців на хуторі Трищуки с. Гаї Дубиські Бродівського району. Вранці 23 лютого 1952 р. присілок блокувала військово-чекістська група під керівництвом начальника 2-го відділу Управління МГБ у Львівській області майора Хвоцана та командира групи 11-го загону Військ охорони МГБ старшого лейтенанта Воробйова. Загальне керівництво операцією здійснював заступник начальника УМГБ

²² ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 2.

²³ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 5.

підполковник Богданов. Три господарки, серед яких і господарка Василя Олійника, були піддані прискіпливому обшуку. Лише через кілька годин пошуків облавникам вдалося виявити люк криївки. На пропозицію здатися повстанці відкрили вогонь і впродовж години стримували натиск ворога, не даючи йому проникнути у криївку. Прагнучи захопити повстанців живими, емгебисти кинули у криївку спеціальну гранату, яка б мала паралізувати упівців, однак вона не вибухнула. Ця обставина дала можливість повстанцям unikнути полону – у безвиході всі пострілялися. Власне за таких обставин загинули керівник Бродівського надрайонного проводу ОУН Василь Кіт – «Василько» та троє бойовиків лінійної боївки зв'язку Проводу ОУН, яка обслуговувала керівника збройного підпілля в Україні Василя Кука – «Леміша»: Антон Якимів – «Крук» (родом із с. Жарків Бродівського району), Мар'ян Гавришків – «Боян» (із с. Салашка Бродівського району) та Мар'ян Ринг – «Марко» (із с. Теребежі Буського району). З розкопаної криївки облавники вилучили один автомат, три гвинтівки СВТ, чотири пістолети, п'ять гранат, 300 патронів, 3150 карбованців, оунівські документи та націоналістичну літературу. Серед документів були «щоденники» «Василька» та «Крука», у яких вони робили нотатки про свою діяльність та побут у підпіллі²⁴.

12 березня 1951 р. під час проведення розшукових заходів у районі Ясенова співробітники УМГБ захопили у полон (за іншою версією – здався сам) кушового провідника Антона Гарасиміва – «Леваду», який швидко пішов на співпрацю з окупантами та вказав місце знаходження повстанського схрону в Ясеніві²⁵. Використовуючи його дані на світанку 13 березня 1952 р. облавники послали розшук підпільників, наближаючись до вказаного зрадником господарства. Скориставшись темрявою і розуміючи, що кільце навколо їхнього укриття стискається, повстанці вирішили пробиватися з оточення. Вийшовши з криївки, вони почали просуватися в напрямку шосейної дороги, щоб перейшовши її заглибитися у лісовий масив. Однак на підході до автостради наскочили на більшовицьку засідку і були змушені прийняти нерівний бій, залігши неподалік від фігури Спаси. Відстрілюючись із усієї наявної у них зброї, повстанці намагалися не підпускати до себе облавників, які оточили їх. Першим від ворожих куль, як згадувала Стефанія Коваль, загинув повстанець Гаврило Мартинюк – «Орлик». Двоє його побратимів (Роман Луців – «Борис» та Юрій Кіт – «Юрко») ще тривалий час вели бій, однак ворожими кулями був скошений і другий підпільник, що лежав безпосередньо за фігурою Спаси. Третій повстанець, бачачи безвихідне становище, і не бажаючи здаватися ворогові живим у руки, застрілювався з власного пістолета. У вбитих оунівців емгебисти вилучили ручний кулемет, 3 автомати, 4 пістолети, 5 гранат, 200 патронів та радіоприймач. З викритого схрону витягнуто велику кількість націоналістичної літератури та оунівських документів²⁶. Як свідчила жителька Ясенова Ганна Думанська, в той же день були затримані жінка, в господарстві якої знаходився схрон (згодом була депортована в Сибір) та її дочка

²⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-30951. – Арк. 200-201; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Т. 29. – Арк. 77-78, 84; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Т. 30. – Арк. 239, 247.

²⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Т. 29. – Арк. 109-110; Літопис УПА. Нова серія. Т. 23: Золочівська округа ОУН: Документи і матеріали референтури СБ. 1944-1951 / Упоряд. Михайло Романюк. – Київ ; Торонто, 2013. – С. 1105-1107.

²⁶ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Т. 29. – Арк. 109-111.

Анна Коваль, яка відтак за зв'язок із підпіллям ОУН була засуджена до 25 років виправно-трудових таборів²⁷.

16 березня 1952 р. у с. Бордуляки Бродівського району в господарстві місцевого жителя Йосафата Караїма перебували районний провідник ОУН М. Шеремета – «Циган» разом із своїм охоронцем Петром Кучабським – «Бурлакою». Однак їм не поталанило, бо саме тоді в цьому терені емгебисти розпочали широкомасштабну операцію з виявлення підпільників, що охопила всі навколишні села та тривала кілька днів. Вже на світанку 16 березня силами військ охорони село Бордуляки було заблоковане, а оперативні групи розпочали прискіпливі обшуки тих господарств, у яких, за оперативними даними райвідділу МГБ, могли переховуватися повстанці. У «чорному списку» емгебистів був і Йосафат Караїм, дочку якого вважали зв'язковою підпілля.

Прагнучи отримати дані про місце знаходження повстанців облавники мали намір затримати й допитати Анастасію Караїм та обшукати їхнє помешкання. З цією метою, відповідно до плану операції, в господарство Караїмів була скерована оперативна група у складі заступника начальника Бродівського районного відділу МГБ старшого лейтенанта Гунькова (керівник), заступника начальника Івано-Франківського РВ МГБ майора Мильнікова, співробітника слідчого відділу обласного управління МГБ лейтенанта Маляра та дільничного уповноваженого райвідділу міліції МГБ на с. Бордуляки Воронкіна.

Повстанці, помітивши наближення оперативників, сховалися на ліжку, а поверх них була застелена постіль, на якій лежав, вдаючи хворого, господар хати. Однак хитрість не вдалася, дільничний Воронкін під час обшуку хати звернув увагу на високий підйом постелі та нервову поведінку господаря, а піднісши подушку та сіно виявив голову повстанця і почав стріляти. Повстанці ж, будучи виявленими, ривком підвелися з ліжка та відкрили вогонь по облавникам, які рятувалися втечею з хати. При цьому на подвір'ї був важко поранений лейтенант Маляр.

Із початком стрілянини до будинку наспіли дві оперативні групи по 7 чоловік в кожній, які перед тим проводили обшуки в сусідніх будинках, та заблокували його. Оскільки вирватися з оточення не було шансів, оунівці вирішили боротися до кінця і тривалий час відстрілювалися, постійно змінюючи свої позиції. Під сильним рушнично-кулеметним обстрілом горища, звідки вели вогонь повстанці, облавникам вдалося винести із зони обстрілу свого пораненого, доставити його до Бродів, а звідти літаком у Львів на лікування.

Не бажаючи ризикувати, емгебисти, хоч і знали про те, що у будинку перебуває двоє мирних жителів, закидали його гранатами та підпалили. Зі згарища згодом було витягнуто обгорілі останки чотирьох осіб: двох підпільників («Цигана» і «Бурлаки»), господаря Йосафата Караїма 1877 р.н. та його дочки Анастасії 1922 р.н. Всі особисті та організаційні речі повстанців були знищені вогнем, а більшовикам дісталися лише два обгорілі автомати та два пістолети²⁸.

22 квітня 1952 р. о 14-й год. в с. Ожидів Олеського (тепер – Буського) району оперативно-військова група під керівництвом начальника Олеського РО МГБ капітана

²⁷ Думанська Г. Мешканці Ясенова Бродівського району у повстанському русі / Ганна Думанська // Копія рукопису спогадів зберігається в приватному архіві Михайла Романюка у Львові.

²⁸ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 90. – Арк. 216-218; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 114-115, 121-122, 294; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 13.

Худякова і командира команди 11-го загону військ охорони МГБ капітана Миронова на горішці стайні місцевого жителя Івана Подолянка виявила і під час перестрілки вбила двох повстанців, якими виявилися керівник Олеського районного проводу ОУН Олексій Смик – «Темний» та його бойовик Степан Букета – «Комар». У вбитих було вилучено автомат, гвинтівку, 2 пістолети, 2 гранати, 188 патронів, націоналістичну літературу і оунівські документи²⁹.

У квітні 1952 р. з Бродівського у сусідній Заболотцівський район для встановлення організаційних зв'язків із місцевим підпіллям вирушили референт пропаганди Бродівського районного проводу ОУН Юліан Дуда – «Матвій» разом із своїм охоронцем «Когутом» (особа не встановлена). Однак вже 26 квітня 1952 р. внаслідок зради вони були заскочені оперативно-військовою групою під командуванням начальника Заболотцівського РО МГБ капітана Ігнаткіна в господарстві жительки с. Тур'я тодішнього Заболотцівського (тепер – Буського) району Марії Данилишин і в короткому бою загинули. Під час перестрілки повстанці тяжко поранили солдата військ охорони МГБ, який по дорозі до лікарні помер. У вбитих підпільників облавники вилучили автомат, гвинтівку, 2 пістолети, 2 гранати, 140 патронів та дві сумки з оунівськими документами³⁰.

5 травня 1952 р. війська охорони МГБ під загальним керівництвом заступника начальника відділу 2-Н Управління МГБ у Львівській області підполковника Глуценко та заступника начальника штабу 11-го загону ВО МГБ майора Виноградова відповідно до розробленого напередодні плану заблокували лісовий масив біля с. Залісся Золочівського району. О 22 год. 30 хв. на один зі секретів, що розташовувався на південній околиці села, з блокованого лісу вийшло двоє підпільників. Зауваживши облавників, вони почали відступати, але наскочили на інший секрет під командуванням сержанта Картукова. Під час короткої перестрілки загинув повстанець Володимир Процишин – «Левко» 1931 р.н., родом із с. Жуличі цього ж району, який у підпіллі перебував з жовтня 1949 р. Його побратиму вдалося щасливо відступити. У вбитого чекісти вилучили автомат, пістолет, 30 патронів та оунівські документи³¹.

14 травня 1952 р. внаслідок операції з використанням через агентуру снодійно-паралітичного спецпрепарату «Нептун-47», яку проводив начальник Бродівського РО МГБ підполковник Божко, в районі села Конюшків Бродівського району співробітники МГБ захопили повстанців Павла Войтіва – «Андрія» та Олексія Киселика – «Сокола», у яких було вилучено 2 автомати, 2 пістолети, 2 гранати, 120 патронів та оунівські документи³². А 27 травня 1952 р. у м. Берестечко Волинської області за допомогою того ж таки «Нептуну-47» в руки ворога потрапили учасниці технічного звена Бродівського надрайонного проводу ОУН Ганна Батійовська – «Галя» та Марія Андрушак – «Марійка»³³.

²⁹ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 174, 176, 284.

³⁰ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 183-184, 295; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 13.

³¹ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 205-206.

³² Архів УСБУ ЛО. – Спр. 30980. – Т. 1. – Арк. 10-10зв.; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 215-216.

³³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 64. – Арк. 222-224; Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25894. – Арк. 9; Спогади Батійовської-Бучми Ганни Василівни // Записав Михайло Романюк

16 травня 1952 р. у лісі біля с. Голубиця Бродівського району на постої перебував керівник Заболотцівського районного проводу ОУН (за іншими даними – член Бродівського надрайонного проводу ОУН) Олекса Сітка – «Підкова» разом із ще одним невідомим підпільником. О 16-й год. у момент приготування їжі на них наскочила пошукова група 5-ї команди 11-го загону військ охорони МГБ під командуванням командира відділення старшого сержанта Колесова. Помітивши облавників повстанці почали відступати, однак «Підкова» був вбитий переслідувачами, а його побратимові вдалося втекти. У вбитого вилучено автомат, два пістолети, гранату, 150 патронів, польову сумку з оунівськими документами та націоналістичну літературу³⁴.

До середини травня 1952 р. органи МГБ майже повністю знищили збройне підпілля ОУН Північної Бродівщини. В живих залишалися лише двоє підпільників, які своє останнє укриття облаштували в господарстві жителя с. Антонівка Горохівського району Волинської області Марії Кондратюк. Власне звідси Петро Сало – «Загірський» і Михайло Ліпкевич – «Ворон» 20 травня 1952 р. вирушили на обумовлену заздалегідь весняну зустріч з іншими підпільниками у лісі між селами Шнирів та Корсів Бродівського району. Однак, на жаль, вони не знали, що напередодні захоплений підпільник «Сокіл» видасть співробітникам МГБ цей «мертвий пункт» і час зустрічі та зголоситься особисто повести туди військово-чекістську групу. 22 травня 1952 р. о пів на першу ночі повстанці наблизилися до місця зустрічі, де чекісти заздалегідь виставили засідку під командуванням старшого оперуповноваженого Бродівського РО МГБ старшого лейтенанта Сушкова і командира групи 2-ї команди 11-го загону військ охорони МГБ старшого лейтенанта Голофеева. У складі засідки перебували агенти-бойовики спецгрупи у повстанській формі разом із захопленим повстанцем «Сокіл», завданням яких було захоплення підпільників живими. Безпосередню участь у засідці брав начальник 2-го Управління МГБ УРСР полковник Жеваго. Під час віддаленого контакту зі «Соколом» «Загірський» і «Ворон» запідозрили зраду і відмовилися підходити ближче. Не маючи можливості захопити їх живими, емгебисти відкрили вогонь, від якого обоє повстанців загинули на місці. У вбитих чекісти вилучили 2 автомати, 2 пістолети, 114 патронів та дві польові сумки з оунівськими документами й націоналістичною літературою. Тіла загиблих були забрані до райцентру, а відтак невідомо де поховані³⁵.

1 червня 1952 р. о 23 год. 30 хв. оперативна група МГБ, що дислокувалася у м. Золочів за допомогою спецапарату «Тривога» отримала сигнал від агента «Дубовая», яка мешкала на х. Парцеляни Підлипцівської сільської ради Золочівського району про те, що в її господарство завітали повстанці. Відразу ж на місце виїхала військово-чекістська група оперативних співробітників Золочівського ГО МГБ та військовослужбовців 11-го загону військ охорони МГБ під командуванням начальника штабу загону капітана Альбіна. Загальне керівництво операцією здійснював заступник начальника Управління МГБ у Львівській області полковник Фокін. Перед оперативниками було поставлене завдання захопити підпільників живими. Однак внаслідок незлагоджених дій військових у цю ніч були вбиті місцевий колгоспник Казимир Марусин і та ж таки

7.10.2006 р. у м. Червонограді Львівської обл. // Зберігається в приватному архіві Михайла Романюка у м. Львові.

³⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 219-220.

³⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 230-231; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 13.

агент «Дубовая», які вийшли з лісу і наштотувалися на засідку. І лише о 7 год. 30 хв. у лісовому масиві неподалік від хутора виявлено та захоплено трьох місцевих жителів: Левка Сосновського – «Хмару» 1910 р.н., Степана Романіва 1927 р.н. (обоє родом зі с. Тростянець Золочівського району) та Андрія Солонинку 1930 р.н. зі с. Монастирок цього ж району. Перший на нелегальному становищі перебував із 1944 р., другий – з осені 1951 р., а третій мешкав легально. У захоплених чекісти вилучили ручний кулемет, гвинтівку, дві гранати, 80 патронів та націоналістичну літературу.

14 червня 1952 р. о 14 год. 30 хв. на місце постою повстанської групи у Безбрудівському лісі Краснянського (тепер – Буського) району вийшла оперативно-військова група під керівництвом старшого оперуповноваженого Краснянського РО МГБ старшого лейтенанта Червякова та командира групи 11-го загону військ охорони МГБ старшого лейтенанта Козєєва, яка обстежувала цей масив. Підпільники Володимир Осика – «Чайка» та Василь Кравчук – «Влодко» помітили наближення облавників і відкрили вогонь, внаслідок чого було вбито одного солдата військ МГБ, а двох поранено, один із них втратив свідомість під час рукопашного бою. Повстанці, захопивши зброю одного зі солдатів, зуміли вирватися з заблокованого лісу, втративши при цьому деякі побутові та організаційні речі на місці постою.

19 червня 1952 р. чекістам, які займалися ліквідацією націоналістичного підпілля ОУН на Золочівщині вдалося провести одну із найефективніших спецоперацій, в ході якої в їхні руки потрапив керівник Краснянського районного проводу ОУН Володимир Осика – «Чайка». У той день о другій годині ночі підпільник прийшов на свою конспіративну квартиру в с. Мала Вільшанка Краснянського (тепер – Золочівського) району не знаючи, що господар хати (агент «Герасимов») вже віддавна співпрацює з органами МГБ, і що за його свідченнями від 10 червня на горіщі сиділа засідка під керівництвом старшого оперуповноваженого відділу 2-Н УМГБ майора Якущенко та помічника командира групи 11-го загону військ охорони МГБ сержанта Зайцева. Господар «чемно» пригостив гостя їжею з підсипанам у неї спецпрепаратом снодійно-паралітичної дії «Нептун-47», під дією якого «Чайка» втратив координацію та був захоплений оперативною групою. Трофеями облавників стали автомат, пістолет, граната, 60 патронів, фінський ніж, 510 карбованців, сумка з оунівськими документами та націоналістичною літературою³⁶. У подальшому, використовуючи як свідчення затриманого, так і його особисто, емгебистам вдалося досягнути значних результатів у боротьбі з націоналістичним підпіллям у регіоні – знищити цілий ряд підпільників, репресувати значну кількість прихильників українського визвольного руху та захопити велику кількість архівів Золочівського окружного, Золочівського надрайонного та Краснянського районного проводів ОУН³⁷.

22 червня 1952 р. у с. Стиборівка Підкамінського (тепер – Бродівського) району місцевий житель Ярослав Дубина 1932 р.н. о 23 год. 50 хв. намагався здійснити атентат (фізичне знищення) старшого групи охорони громадського порядку колгоспу «Правда України» Івана Івасюти, вистріливши у нього двічі з револьвера. Будучи пораненим, стрибок відкрив вогонь з гвинтівки, внаслідок чого юнак загинув на місці. У атентатчика було вилучено револьвер та 5 набоїв до нього³⁸.

³⁶ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 272.

³⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-19112. – Арк. 7-34.

³⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 280-281.

На 27 червня 1952 р. між керівництвом Золочівського окружного та Краснянського районного проводів ОУН мала відбутись організаційна зустріч у лісі біля х. Роздоли с. Велика Вільшаниця Краснянського (тепер – Золочівського) району. О 24 год. на обумовлене місце вийшли бойовики окружного проводу Степан Смолій – «Зенко-1» (родом із с. Скварява Золочівського району) та Іван Пасерб – «Зенко-2» (із с. Під'ярків Перемишлянського району) не знаючи про те, що напередодні облавники, скориставшись свідченнями раніше захопленого повстанця «Чайки», заклали засідку під керівництвом начальника відділення відділу 2-Н Управління МГБ у Львівській області капітана Щербаківа і командира 8-ї команди 12-го загону військ охорони МГБ старшого лейтенанта Хуркіна. При наближенні повстанців засідка відкрила вогонь, від якого обоє оунівців загинули на місці. У вбитих було вилучено автомат, гвинтівку, два пістолети, 165 патронів та різну націоналістичну літературу³⁹.

31 липня 1952 р. на засідку, яку влаштували чекісти за даними того ж таки «Чайки», в лісі біля с. Залісся Золочівського району наскочили референт СБ Золочівського окружного проводу ОУН Василь Гарабач – «Роман» та його бойовик Григорій Лилик – «Василь». Під час перестрілки обоє повстанців загинули. Зі сторони облавників був легко поранений один боєць 7-ї команди 11-го загону військ охорони МГБ. У вбитих підпільників вилучено автомат, гвинтівку, 2 пістолети, 120 патронів, організаційне листування та націоналістичну літературу⁴⁰.

Ще 5 липня 1952 р. в лісовому масиві західніше с. Залісся Золочівського району за даними захопленого повстанця «Чайки» співробітникам органів МГБ вдалося виявити бідон з архівними документами Золочівського окружного проводу ОУН. Його вміст було вилучено, місце замасковано та заміновано. 22 серпня 1952 р. о 22 год. 30 хв. міна-сюрприз спрацювала і оперативно-військова група, що прибула на місце, виявила два покалічених трупи повстанців, які в подальшому були опізнані як керівник Поморянського районного проводу ОУН Павло Сеньків – «Михась» (родом із с. Ямна-Долішня Перемишльського повіту в Польщі) та його бойовик Онуфрій Сукманівський – «Чумак» (уродженець с. Підгір'я Золочівського району). На місці вибуху облавники підібрали гвинтівку, два пістолети, гранату, 45 патронів, ріжок до автомата та порвані вибухом оунівські документи⁴¹.

8 жовтня 1952 р. група повстанців, що діяла у північній Львівщині зайшла у с. Топорів Буського району та зупинилася на постій у Якова (за іншими даними – Федора) Кметя, де неодноразово отримувала допомогу та укриття. Проте вони не знали, що господарство вже віддавна перебуває під наглядом агента органів МГБ «Охотніка» (сусіда), який мав у своєму розпорядженні спеціальний апарат «Тривога», за допомогою якого о 15 год. і повідомив про появу повстанців у селі. Невдовзі у село прибула оперативна група МГБ під керівництвом начальника Лопатинського РО МГБ старшого лейтенанта Бондарева, начальника відділення УМГБ капітана Огданського та командира групи військовослужбовців 1-го дивізіону 11-го загону військ охорони МГБ молодшого сержанта Айнудінова, яка заблокувала господарство та розпочала пошуки. Повстанці, які перебували у stodолі, спробували прорватися з оточення,

³⁹ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 29. – Арк. 291.

⁴⁰ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 54.

⁴¹ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 85.

вбивши при цьому капітана Огданського, однак всі четверо полягли в нерівному бою (частина з них, будучи пораненими, застрелилася, щоб не потрапити живими в руки ворога). Тоді загинули Григорій Пукас – «Прут» 1912 р.н. родом із с. Топорів, Степан Долайчук – «Дубовий» 1929 р.н. із с. Миколаїв Радехівського району, Василь Никига – «Крук» 1921 р.н. з Топорова та ще один невідомий підпільник. Трофеями чекістів стали 3 автомати ППШ, 3 пістолети та 56 патронів. Під час перестрілки згоріли будинок та два сараї, а господаря Кметя облавники з люті кинули у вогонь, проте родичам вдалося його врятувати та доставити у лікарню⁴².

8 жовтня 1952 р., реалізуючи дані захопленого напередодні члена Проводу ОУН в Україні Василя Охримовича – «Грузина», оперативна група МГБ УРСР спільно з Управління МГБ у Львівській області підготувала та провела військово-чекістську операцію в районі х. Попільня, що розташовувався між селами с. Тростянець Золочівського району та с. Кругів Олеського (тепер – Золочівського) району. У ході цієї операції облавники виявили повстанську криївку, в якій загинуло троє повстанців (застрелилися, аби не здатися живими в руки ворога) з кур'єрської групи, що обслуговувала безпосередньо керівника збройного підпілля в Україні Василя Кука – «Леміша». З криївки чекісти вилучили 2 ручних кулемети, 2 автомати, 3 пістолети, 4 гранати, 1000 патронів та організаційні документи. Із числа загиблих повстанців чекістам вдалося ідентифікувати лише одного – Михайла Дубно – «Вишневого». Інші двоє відомі лише на псевда: «Тарас»-«Славко» (керівник групи) та «Богдан»⁴³.

17 листопада 1952 р. у с. Соколе Буського району в будинок одного з місцевих жителів прийшли двоє повстанців, які оперували в сусідньому Кам'яно-Бузькому районі, не підозрюючи, що там на них чекає пастка. Співробітники МГБ на той час вже мали заяву господаря про контакти з підпільниками, яку підтверджували агентурні відомості. З огляду на це напередодні появи там нелегалів була влаштована засідка під керівництвом старшого оперуповноваженого Буського РО МГБ капітана держбезпеки Палія та командира групи 11-го загону військ охорони МГБ лейтенанта Набатова. О 00 год. 10 хв., коли повстанці наблизилися до хати, засідка несподівано відкрила вогонь, від якого ті загинули на місці. Так, у наслідок зради загинули Володимир Саса – «Мирон» 1930 р.н., родом з Грубешівщини та Петро Улян – «Чумак» 1931 р.н. із с. Розжалів Радехівського району. У загиблих було вилучено 2 автомати, 2 пістолети, 2 гранати, 200 патронів і оунівські документи⁴⁴.

24 грудня 1952 р., реалізуючи дані спецагента «Ігоря» (колишнього підпільника «Чайки»), оперативно-військова група під керівництвом заступника начальника відділу 2-Н УМГБ підполковника Глущенко і командира групи 11-го загону військ охорони МГБ старшого лейтенанта Козєєва о 5 год. 30 хв. заблокувала господарство Анни Сулими у с. Бортків Краснянського (тепер – Золочівського) району, де переховувався останній підпільник Краснянщини Василь Кравчук – «Влодко». На пропозицію здатися повстанець відповів автоматним вогнем, під прикриттям якого

⁴² ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 146-147; Топорів за волю України. – Львів; Топорів, 2013. – С. 93-94.

⁴³ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 147, 152, 235; ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 445. – Т. 1. – Арк. 23-29; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 54. – Арк. 12.

⁴⁴ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 199; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 31. – Арк. 123.

намагався прорватися з оточеного будинку, але був вбитий. Зі сторони військ МГБ був один поранений. Трофеями облавників стали автомат, пістолет, граната, 38 патронів та оунівські записи⁴⁵.

Mykhaylo Romanyuk. Zolochiv OUN district in 1952: resistance chronicles

The article explores social and political situation in Zolochiv region in 1952. It discusses armed underground activities of the OUN and attempts to quell them by the Soviet repressive system. It analyses the numbers of the OUN's casualties in the region as well as circumstances of death of the participants of Ukrainian liberation movement.

Key words: the OUN, armed underground, Ukrainian liberation movement, military and special task forces, Ministry of State Security

Михаил Романюк. Золочевский округ ОУН в 1952 году: хроника сопротивления

В статье воспроизведено общественно-политическую ситуацию в регионе в 1952 году, раскрыто направления деятельности вооруженного подполья ОУН и способы его ликвидации репрессивной системой советской власти, проанализированы численность потерь подполья в округе и обстоятельства гибели участников украинского освободительного движения.

Ключевые слова: украинское освободительное движение, вооруженное подполье ОУН, военно-чекистские группы, МГБ.

⁴⁵ ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31(1960). – Т. 30. – Арк. 246.